С.А. "Д.А.Ценов" - Свищов
Вх.№ 93.00-112/04.11.2026

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – Свищов

Р Е Ц Е Н З И Я

От: **проф. д-р Валентина Любенова Николова-Алексиева**,
Университет по хранителни технологии - Пловдив,
Професионално направление 3.8. Икономика
Научна специалност: „Икономика и управление“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по докторска програма "Икономика и управление (индустрия)" в СА "Д. А. Ценов" гр. Свищов.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на Научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1168/15.10.2026 г. на Ректора на СА "Д. А. Ценов" гр. Свищов.

Автор на дисертационния труд: ЛЮБОМИР ПЕТРОВ НИКОЛОВ

Тема на дисертационния труд: „МЛАДЕЖКОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО – ДЕТЕРМИНАНТИ НА УСПЕХА”

1. Автобиографични данни за докторанта

Любомир Петров Николов е магистър по икономика, специалност „Корпоративен мениджмънт“, придобита в Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов. Професионалното му развитие се характеризира с продължителен управленски и предприемачески опит в различни сфери на икономическата дейност. От 2009 г. осъществява функции на собственик и управител на „Прогрес Груп Инженеринг“ ЕООД, свързани със стратегическото и оперативното управление на дружеството, разработването и реализацията на бизнес планове, управлението на персонала и вземането на управленски решения. Професионалната му биография включва също управленска и консултантска дейност в областта на строителството, услугите и туризма.

На основата на представеното образование и професионален профил научно-приложните и професионалните му интереси могат да бъдат очертани в направленията корпоративен мениджмънт, предприемачество, бизнес планиране, управление на организациите, управление на човешките ресурси и икономически аспекти на развитието на бизнеса. Владее английски, немски и руски език, придобил е отлични компютърни и управленски умения.

Натрупаният практически управленски опит създава предпоставки за обвързване на теоретико-методологичните постановки на управленската наука с реалната бизнес практика.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е посветен на актуален и обществено значим проблем, свързан с условията и факторите, които определят успешното развитие на младите предприемачи в България. Темата е значима както от научна гледна точка, така и за практиката, доколкото младежкото предприемачество има съществена роля за икономическата активност, иновациите, заетостта и професионалната реализация на младите хора. Изследването аргументира, че успехът не е резултат от наличието на отделен ресурс, а от начина, по който различните форми на капитал се съчетават и трансформират в предприемачески способности, действия и резултати.*Особена актуалност има поставеният въпрос за взаимодействието между човешкия, социалния, психологическия предприемачески и финансовия капитал.*

Значимостта на проблематиката произтича и от многомерния характер на предприемаческия успех. В дисертацията той не се свежда единствено до финансовите резултати, а се разглежда чрез финансово, пазарно, иновационно, организационно, индивидуално и устойчиво измерение. Този подход позволява по-пълно оценяване както на развитието на предприемаческата инициатива, така и на личностната и професионалната реализация на младия предприемач.

Актуалността се засилва и от практическата ориентация на изследователския проблем. В труда необходимостта от подкрепа на младите предприемачи се разглежда отвъд осигуряването на стартови възможности, като се поставя акцент върху изграждането на устойчив предприемачески капацитет чрез образование, консултиране, менторство, бизнес мрежи и достъп до финансиране. Обоснована е и необходимостта от

координация между публичните институции, университетите, бизнеса и финансовите посредници.

В обобщение, *избраният изследователски проблем е* ***актуален, научно значим и практически приложим,*** тъй като е насочен към идентифициране и систематизиране на детерминантите, които превръщат предприемаческата инициатива на младите хора в устойчив предприемачески успех. *Актуалността на труда се проявява в стремежа* ***да се премине от подкрепа за стартиране*** *към* ***подкрепа за успех*** *и* ***развитие,*** *което придава на изследването както научна, така и приложна стойност.*

В съдържателно отношение дисертационният труд е изграден върху разбирането, че предприемаческият успех представлява многомерна категория, която не следва да се ограничава единствено до финансовите резултати от стопанската дейност. *Разгледани са финансовото, пазарното, иновационното, организационното, индивидуалното и устойчивото измерение на успеха.* Като негови основни детерминанти са анализирани четири взаимосвързани форми на капитал: *човешки, социален, психологически предприемачески и финансов капитал*. В списъка на използваните литературни източници са посочени ***общо 245 източника***, от които: ***3 броя на кирилица и 242 на латиница.***

Посочените литературни източници са актуални и пряко свързани с темата на дисертационния труд.

В представеният за рецензиране дисертационен труд ***проличава умението на автора да подбира подходящи наши и чуждестранни литературни източници и да извършва обзор и селектиране на необходимата информация, да избира, анализира и адаптира класически и модерни методи за изследване.***

Представеният дисертационен труд е в обем от ***278 страници***. В структурно отношение включва ***увод***, ***4 глави, заключение*** и ***използвана литература***. Резултатите са получени чрез съвременен инструментариум и са онагледени с подходящо подбрани ***21 фигури*** и ***13 таблици.***

Във ***<u>въведението</u>*** на научният труд са формулирани ***основната цел*** и ***десет*** логически обвързани ***задачи*** за нейното постигане. Коректно са определени ***обектът*** и ***предметът*** на изследването, както и основната ***теза на автора***, според която *успехът на младите предприемачи не се определя от наличието на отделен ресурс, а от взаимодействието между човешкия, социалния, психологическия и финансовия капитал и способността на предприемача да мобилизира и комбинира тези ресурси в конкретни предприемачески действия в условията на определена институционална и пазарна среда*. За доказване на концептуалната теза на

дисертационния труд се издигат ***4 работни хипотези***, с прилежащи към тях подхипотези, които са верифицирани в хода на изследването.

Глава първа е разработена в обем от ***64 страници. Тя*** има теоретико-аналитичен характер и изгражда концептуалната основа на дисертационното изследване. Последователно са разгледани възникването, развитието и ролята на предприемачеството, основните предприемачески теории и типологии, след което анализът е фокусиран върху младежкото предприемачество, неговата същност, специфика, значение и основни бариери. ***Положително следва да се оцени*** интердисциплинарният подход и стремежът на автора да представи младежкото предприемачество като комплексен икономически и социален феномен. Направената систематизация създава необходимата теоретична основа за методологическото конструиране и емпиричното изследване на детерминантите на предприемаческия успех в следващите части на дисертацията.

Глава втора е разработена в обем от ***60 страници***. Тя има теоретико-методологичен характер и заема ключово място в логиката на изследването, тъй като осъществява прехода от общата теоретична постановка на проблема към неговото емпирично изследване. В нея се изгражда концептуалната и методическата рамка за анализ на детерминантите на успеха на младите предприемачи. Разработен е концептуален модел, формулирани са изследователски хипотези и е извършена операционализация на основните конструкции. Обосновани са изследователският дизайн, инструментариумът и статистическите методи за обработка на емпиричните данни. **Особено положително** оценявам *стремежът на автора да премине от еднофакторно към системно разбиране на предприемаческия успех и да отчете взаимодействието, мобилизирането и комбинирането на различните ресурси на младия предприемач.* По този начин главата ***осигурява логическата връзка*** между теоретичната постановка на проблема и последващата емпирична проверка на детерминантите на успеха на младите предприемачи.

Глава трета е разработена в обем от ***55 страници.*** Тя има емпирико-аналитичен характер и представлява същинската изследователска част на дисертационния труд. В нея е извършена характеристика на изследваните млади предприемачи и техните предприятия и последователно са анализирани човешкият, социалният, психологическият предприемачески и финансовият капитал като детерминанти на предприемаческия успех. Чрез прилагането на описателна статистика, оценка на вътрешната консистентност на изследователските

конструкции и корелационен анализ авторът подлага на емпирична проверка формулираните хипотези.

От позицията на рецензент бих определила трета глава като ***най-съществената емпирична част*** *на дисертацията, тъй като именно тук теоретичният модел и формулираните хипотези са съпоставени с резултатите от собственото проучване.* **Съществено достойнство** е последователното анализиране на отделните компоненти на капиталовите форми и опитът получените резултати да бъдат интегрирани в общото разбиране за предприемаческия успех.Същевременно при оценката на резултатите следва да се отчита ограничението, произтичащо от размера и характера на извадката. Самият труд работи с N=40 и използва субективни оценки на респондентите, поради което направените заключения следва да се интерпретират в рамките на изследваната съвкупност. Получените резултати позволяват да бъдат откроени различията в значението на отделните капиталови компоненти и аргументират комплексния характер на предприемаческия успех. *Главата* ***логично свързва разработения*** *теоретико-методологичен* ***модел*** *с получените емпирични резултати и* ***създава основа*** *за формулиране на заключения и практически препоръки.*

Глава четвърта е разработена в обем от ***57 страници.*** Тя има теоретико-приложен характер и представлява практическия завършек на дисертационното изследване. В нея резултатите от теоретичния и емпиричния анализ са трансформирани в интегрирана рамка за подкрепа на младите предприемачи, основана на диагностика на техния ресурсен профил, диференциране на инструментите и съобразяването им с етапа на развитие на предприемаческата дейност. Обоснована е необходимостта от координирано взаимодействие между публичните институции, университетите, бизнеса, предприемаческите мрежи и финансовите посредници. **Нейното основно достойнство е,** че резултатите от предходните глави са развити в ***практически модел за подкрепа,*** основан на три взаимосвързани принципа*: ресурсен профил, етап на предприемаческо развитие и координирано институционално въздействие*. **Особено ценна е идеята,** *че подкрепата трябва да създава не зависимост, а способност на младия предприемач за самостоятелно действие.* Именно тази постановка придава на четвърта глава ясно изразена теоретико-приложна стойност.

Заключението има обобщаващ и синтезиращ характер и логично финализира проведеното дисертационно изследване. В него са систематизирани основните теоретични и емпирични резултати, като предприемаческият успех е представен като многомерно и динамично явление, обусловено от взаимодействието между човешкия, социалния,

психологическия и финансовия капитал. Обобщени са резултатите от емпиричното изследване, отчетени са неговите ограничения и са очертани възможности за последващи изследвания.

Задачите са изпълнени в хода на изследването, а формулираната изследователска теза е доказана. Структурата на дисертационното изследване е логически построена и съответства на поставената цел и задачи.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

➢ **<u>В теоретична част от дисертационното изследване</u>**:

Теоретичната част на дисертационния труд се отличава с добра концептуална структурираност, последователност на изложението и стремеж към критично осмисляне на съществуващите теоретични постановки. **Съществено достойнство** е разграничаването между обективния и субективния подход към предприемаческия успех и последващото им обединяване в интегриран подход, при който предприемаческият успех се приема като многомерна категория, включваща финансови, пазарни, личностни, социални и други измерения. На тази основа е предложена и работна дефиниция на успеха на младия предприемач, съобразена със спецификата на изследвания обект. Като ***научен резултат следва*** да бъде оценено *аргументираното извеждане на капиталовия подход като теоретична основа за обяснение на предприемаческия успех*. Особено интересна е тезата за преминаване от „количество капитал“ към „конфигурация на капиталите“, която придава по-голяма аналитична стойност на разработената теоретична рамка.

Като друг ***основен резултат*** тук може да се открои и *систематизирането и теоретичното обосноваване на спецификите, значението и бариерите* пред младежкото предприемачество, с което е изградена концептуалната основа за идентифициране и последващо емпирично изследване на детерминантите на предприемаческия успех.

Друг ***важен резултат*** от теоретичния анализ е ***разработеният концептуален модел на успеха*** *на младия предприемач.* В него акцентът се премества от простото наличие на отделни ресурси към тяхната конфигурация, мобилизиране и комбиниране. Предприемачът е поставен в центъра на взаимодействието между различните капиталови ресурси, а предприемаческият успех се разглежда като резултат от превръщането им в реално предприемаческо действие.

Направените систематизации и обобщения показват *задълбоченост и добросъвестна работа с литературните източници*, умения за приложение на аналитични и дедуктивни техники за обработка на

значителен обем информация с различни изследователски методики. Коректно, в скоби са представени всички цитирания и коментари на автора, което улеснява справките по цитираните източници. Участието на автора в дискусиите по изследваните проблеми *е активно и отразява умения да се изразява собствено критично мислене и да се формулират нови изводи и констатации.*

➢ **<u>В методическата част от дисертационното изследване</u>**:

Докторантът е избрал подходяща методология и изследователски инструментариум, който съответства на сложния, многомерен характер на изследването. Като съществено методологично достойнство може да се оцени *операционализирането на теоретичните конструкции чрез конкретни индикатори*. Човешкият капитал е представен чрез образование, предприемаческо обучение и опит преди стартиране; социалният чрез предприемачески произход, семейна подкрепа и участие в бизнес мрежи; психологическият предприемачески капитал чрез увереност, вътрешна и външна мотивация и склонност към риск; финансовият чрез достъпа до финансови ресурси. *Използвана е петстепенна скала на Ликерт*. Като **положителна страна** трябва да се посочи и коректното дефиниране на границите на изследването. Авторът изрично уточнява, че данните отразяват субективните възприятия на анкетираните и не позволяват извеждане на причинно-следствени зависимости. Посочено е също, че удобната извадка от 40 млади предприемачи ограничава статистическата представителност и не позволява резултатите автоматично да бъдат генерализирани към всички млади предприемачи в България. Именно тук се намира и **основното методологично ограничение** на изследването. Използването на *неслучайна удобна извадка* с N=40 ограничава възможностите за по-широко обобщаване на установените зависимости. Освен това зависимата проблематика за предприемаческия успех не е измервана директно чрез обективни бизнес показатели като печалба, ръст на продажбите, ROA или брой служители, а чрез възприятията на респондентите за успеха и за влиянието на отделните капиталови фактори. *Това предполага резултатите да бъдат интерпретирани преди всичко като оценки за възприеманата значимост и взаимовръзки, а не като доказани причинни ефекти върху обективно измерен предприемачески успех*.

Положително следва да бъде оценена и ясната организация на емпиричното изследване в три последователни етапа: подготовка и организиране на проучването; анализ и оценка на получените данни; интерпретиране, обобщаване и формулиране на изводи. *Тази структура*

създава последователност между изследователския проблем, събирането на данни, анализа и интерпретацията на резултатите.

Използваният аналитичен инструментариум включва ***честотни и относителни разпределения, средни стойности, медиана, стандартно отклонение, минимални и максимални стойности,*** както и ***Cronbach's alpha и корелационен анализ чрез Pearson или Spearman,*** според вида и разпределението на данните. Това позволява както описателна характеристика на изследваната група, така и оценяване на вътрешната консистентност и връзките между разглежданите показатели.

Давам много висока оценка на използваната методология, както и по отношение на изпълнението на поставените задачи за постигането на изследователската цел. Независимо от представените ограничения, възприетият методологичен подход осигурява необходимата емпирична база за научно изследване на формулирания модел и позволява извеждането на резултати, валидни в рамките на изследваната съвкупност.

- **<u>В приложната част на дисертационното изследване</u>:**

Научните и научно-приложните резултати от приложната част на дисертационния труд оценявам положително. ***Научната им стойност*** се проявява в емпиричното изследване на ***връзките*** между основните капиталови детерминанти и предприемаческия успех и в тяхното интегриране в системен модел, свързващ ресурсен потенциал, мобилизиране и комбиниране на ресурсите, предприемаческо действие и многомерни резултати. ***Научно-приложната стойност*** се изразява в ***разработването на диференциран подход*** за подкрепа на младите предприемачи според ресурсния им профил и етапа на развитие на предприемаческата дейност, както и във формулирането на конкретни препоръки към основните институционални участници. ***Особено значим практически резултат*** е ***преходът от еднократна*** „подкрепа за стартиране“ към ***интегрирана система*** за развитие на предприемачески капацитет и устойчив успех. *При отчитане на изследователския характер на емпиричното изследване и ограниченията на извадката считам, че приложната част съдържа аргументирани резултати с ясно изразена практическа полезност и потенциал за последващо развитие и апробиране.*

Считам, че резултатите от дисертационното изследване са с висока степен на практическа приложимост, затова препоръчвам проектно-ориентирания подход за продължаващо развитие на темата.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приносите могат да бъдат разделени на научни и научно-приложни.

Към **научните приноси** се отнасят:

- Доразвито е теоретичното разбиране за предприемаческия успех на младите хора като многомерна категория, формирана от взаимодействието на човешкия, социалния, психологическия предприемачески и финансовия капитал.
- Обоснована е концептуалната взаимовръзка между индивидуалните и ресурсните детерминанти на предприемаческия успех и механизмите за тяхното трансформиране в предприемачески резултати.
- Концептуализиран е ресурсният профил на младия предприемач като аналитична основа за идентифициране на силни страни, ресурсни дефицити и потенциал за развитие.

Към **научно-приложните** се отнасят:

- Разработен е интегриран модел на детерминантите на успеха на младите предприемачи, позволяващ свързване на теоретичните фактори с диагностиката и инструментите за подкрепа.
- Предложена е приложна рамка за диагностика, диференцирана подкрепа, оценка и обратна връзка, съобразена с ресурсния профил и етапа на предприемаческо развитие.
- Формулирани са насоки за изграждане на координирана система за подкрепа на младежкото предприемачество чрез взаимодействие между публични институции, университети, бизнес и финансови посредници.

Приемам приносите като реални, достоверни и доказани в хода на дисертационното изследване.

Приносните постижения считам за лично дело на докторанта. *Изводите и предложенията в дисертационния труд представят Любомир Николов **като ерудиран изследовател с добра теоретична подготовка, с възможности** за творчески обобщения и формулиране на решения за бизнес практиката.*

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са общо ***4 публикации***, посветени на дисертационния труд за периода 2025 – 2026 година. Три от тях са самостоятелни статии и доклади, а четвъртата – студия е в съавторство. Всички са на български език и са публикувани в престижни национални издания като Годишен алманах „Научни изследвания“, СА „Д.А. Ценов“ - Свищов, АИ Ценов и Научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии” 2025, гр. В.

Търново и Сборник с доклади от кръгла маса „Перспективи за ускорено икономическо развитие на България – предизвикателства пред икономическата теория, практика и политика“, гр. Свищов, 2025 г. *Като обем и качество те съответстват на изискванията за получаване на ОНС „Доктор“.*Съгласно приложената справка, докторантът изпълнява минималните национални изисквания за придобиване на ОНС "Доктор", като по показателите от ***група Г*** събира ***32,50 т.,*** което надхвърля изискуемия минимум от 30 т.

Приемам всички публикации като пряко съотносими към дисертационния труд. В тях са обобщени и публикувани съществени проблеми и резултати от изследванията в дисертационния труд.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат на дисертационния труд е в обем от ***58 страници***. В него са отразени целите и задачите на изследването, акцентите на отделните глави на дисертационния труд, както и приносите на автора. *Авторефератът е разработен в съответствие с изискванията за изготвянето му и отразява основните резултати и приноси на дисертационния труд.*

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

- *Основно мнение*: качествена дисертация, отлично онагледена, ясно очертани приноси с потенциал за развитие.
- *Критични бележки*: нямам съществени критични бележки към дисертационното изследване.
- *Препоръки:* Могат да бъдат направени някои препоръки, които не намаляват неговите научни и научно-приложни достойнства, а очертават възможности за последващо развитие:
  - Полезно би било бъдещо сравнение между различни групи предприемачи, например по възрастови подгрупи, сектор, регион, продължителност на предприемаческата дейност или етап от развитието на предприятието. Това би позволило да се установи дали ресурсните профили и ролята на капиталите се различават в зависимост от конкретния контекст.
  - Тъй като предложеният модел третира предприемаческия успех като динамичен процес, перспективно е провеждането на лонгитюдно изследване. То би позволило да се проследи как ресурсният профил на младия предприемач се променя от стартирането до растежа и устойчивостта на бизнеса.
- *Въпроси:*

  1. Как взаимодействат човешкият, социалният, психологическият и финансовият капитал в предложения от Вас модел и възможно ли е дефицитът на един от тях да бъде компенсиран от останалите?

2. Коя от изследваните детерминанти според Вас има най-съществено значение за успеха на младия предприемач? Кои характеристики на българската икономическа и социална среда според Вас променят значимостта на отделните детерминанти на младежкия предприемачески успех?

8. Заключение

Предвид достойнствата на дисертационния труд, актуалността и сложността на изследваните проблеми, необходимостта от търсене на ефективни решения за тях в практиката, доброто теоретично равнище на изследваните и анализирани проблеми, може да се обобщи, **че представеният дисертационен труд отговаря на нормативно заложените критерии за присъждане на образователната и научна степен „Доктор" /ЗРАС, чл.6, ал 2 и ал.3/.**

Посочените резултати от изследването, посветено на „**Младежкото предприемачество – детерминанти на успеха**" дават достатъчно основание за **ВИСОКА ОЦЕНКА** на научния потенциал и възможности за изследователска дейност на докторанта.

Всичко това ми позволява **убедено да гласувам <u>ПОЛОЖИТЕЛНО</u> за присъждане на Любомир Петров Николов на научната и образователна степен „доктор" по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)" в професионално направление 3.8. „Икономика".**

30.10.2026 г.
гр. Пловдив

Изготвил рецензията :

/ проф. д-р В. Николова-Алексиева /